

Əhməd Cavadı öyrənək və öyrədək

Yaqub Babayev

Filologiya elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti. Azərbaycan. E-mail: [ymbabayev@hotmail.com](mailto:ybabayev@hotmail.com)
<https://orcid.org/0000-0002-2220-1378>

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycanın istiqlal şairi kimi tanınan Əhməd Cavadın ideya və ideallarından, onların gənc nəslə öyrədilməsi əhəmiyyətindən danışılır. Göstərilir ki, sənətkarın yaradıcılığının birinci mərhələsi XX əsrin ikinci onilliyinə, ikinci mərhələsi isə sovet dövrünə təsadüf edir. Azərbaycanda milli idealların, vətənpərvərlik hisslərinin təbliğində Ə.Cavadın böyük rolu olmuşdur. Belə ki, şairin əsərlərində vətənpərvərlik, xalqsevərlik, vətənin və xalqın azadlığı, müstəmləkəçilik rejiminə, rus-bolşevik işğalına qarşı etiraz, xalqın səadəti, müstəqilliyi kimi ideya və ideallar aparıcı yer tutur. Ə.Cavadın şeirlərinin dili sadə və aydın olmaqla yanaşı, həmçinin folklor dilinə də olduqca yaxındır. Sovet dövründə qələmə aldığı əsərlərində senzuradan yayınmaq məqsədilə simvolik fikir və anlayışlardan tez-tez istifadə edən müəllif, həm də ədəbiyyatımızda simvolizmin nümayəndəsi kimi tanınır. Sənətkarın yaradıcılığı bir sıra şairlərimizin bədii irsinə, yaradıcılıq məfkurəsinə müsbət təsir göstərmişdir. Bütün bu məsələlər məqalədə yığcam şəkildə şərh edilir. Təhlil zamanı şairin əsərlərinə istinad olunur. Göstərilir ki, biz Ə.Cavadın ideya və ideallarını öyrənməli və gənc nəslə öyrətməliyik.

AÇAR SÖZLƏR

poeziya, milli istiqlal, milli ideal, tərbiyə, gənc nəsil

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

göndərilib: 06.06.2022
qəbul edilib: 15.07.2022

Let's learn and teach Ahmad Javad

Yagub Babayev

Doctor of philological sciences, Professor, Honored teacher. Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan. E-mail: [ymbabayev@hotmail.com](mailto:ybabayev@hotmail.com)
<https://orcid.org/0000-0002-2220-1378>

ABSTRACT

The article discusses the ideas and ideals of Ahmad Javad, known as the poet of independence of Azerbaijan, and the importance of teaching them to the younger generation. It is noted that the first stage of the artist's work dates back to the the second decade of the XX century, and the second stage to the soviet era. Ideas and ideals such as patriotism, love to nation, freedom of the homeland and the people, protest against the colonial regime, the russian-bolshevik occupation, the happiness and independence of the people occupy a leading place in his work. The language of A.Javad's poems is simple and clear. It is close to folklore language. The author, who often used symbolic ideas and concepts to avoid censorship in his soviet-era works, is also known in our literature as a representative of symbolism. A.Javad played a great role in the promotion of national ideals and patriotic feelings in Azerbaijan. The artist's work has also influenced the artistic heritage and creative ideology of a number of our poets. These issues are briefly described in the article. The analysis refers to the specific works of the artist. It is shown that we must study the ideas and ideals of A.Javad and teach them to the younger generation.

KEYWORDS

poetry, national independence, national ideal, upbringing, young generation

ARTICLE HISTORY

Received: 06.06.2022

Accepted: 15.07.2022

Giriş / Introduction

Xalqımızın tarixində milli intibah dövrü kimi səciyyələnən XIX əsrin II yarısı – XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni mühitində yetişən milli, fədakar, “xalqa, vətənə təmənnəsiz xidmət” ideyası ilə yaşayan elitar ziyalı təbəqənin qələm və fikir mücahidlərindən biri də Əhməd Cavad Axundzadə olmuşdur. Bir çox milli məsləkdaşları, əqidə yoldaşları kimi o da rus-bolşevik siyasi rejiminin yaratdığı irticaçı hakimiyyət burulğanında repressiyaya uğrayıb cismən əlimizdən alındı. Lakin şairin amal və əməlləri, ideya və təlqinləri, milli oxucu kütləsinə çatdırmaq və onu tərbiyələndirmək istədiyi nəsihət və diktələri, onun və məsləkdaşlarının nişan verdiyi, cığır açdığı yol və ruh indi də yaşamaqdadır. Ona görə də biz bu gün də, sabah da Əhməd Cavad kimi münəvvərlərimizi, onların amal və əməllərini, yaradıcılıq məhsullarını, kütləyə çatdırmaq istədiyi fikirləri öyrənməli və gənc nəslə öyrətməliyik. Bu, klassiklərimizə ehtiramla yanaşı həm də indiki və gələcək nəslin dürüst, milli və vətənsəvər ruhda tərbiyəsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Əhməd Cavadın ideya və ideallarının çağdaş dəyəri

Biz Ə.Cavaddan nələri öyrənə bilərik? Əlbəttə, bu böyük istiqlal şairindən öyrənməli şeylər çoxdur, lakin bir məqalədə onların hamısını tam şəkildə əhatə etmək mümkün olmadığından bəzi zəruri notlar üzərində dayanmağı lazım bilirik. Məsələn, bizim ondan öyrənə biləcəyimiz vacib keyfiyyətlərdən biri məslək və əqidə yolunda edilən fədakarlıqdır. Sənətkar şeirlərinin birində məsləki uğrunda şəhidliyə hazır olduğunu belə bəyan edir:

Bən bu gün məsləkim üstündə ölürsəm, nə zərər?!

Məsləkli ölüm bil ki, o dünyaya dəyər!

[2, s.283].

Şairə görə məsləki, əqidəsi yolunda ölmək şərəfsiz yaşayışdan daha yüksək məqamdır. O, məslək, etiqad şəhidi olduğunu əməli ilə də sübuta yetirdi.

Biz vətən sevgisi, yurd həsrəti, el-oba sevdası, insan qəlbində milli duyğu və düşüncənin təntənəsini də Ə.Cavaddan öyrənə bilərik. Onun poeziyası bütünlüklə milli ruh, vətən və millət sevgisi üzərində köklənmişdir. Şairin vətənpərvərlik duyğuları dünyaya göz açdığı doğma yurdundan, ilk dəfə gördüyü el-obasından başlayır, tədricən böyüyüb bölgə, nəhayət, Azərbaycan miqyasına çevrilir, son nəticədə isə bütün türk-Turan coğrafiyasını əhatə edir. Məsələn, şairin “Aşıqın dərdi” adlı gəraylısında doğma yurdundan, el-obasından ayrılan bir insanın qərib sızıltıları

əks olunmuşdur. Digər – “Gəncəm, hey...” adlı qoşmasında isə sevginin miqyası bir az da böyüyüb vətənin bir parçası olan Gəncəyə məhəbbətin bədii ifadəsinə çevrilərək bölgə miqyası alır. Onun “Azərbaycan, Azərbaycan”, “Azərbaycana”, “Bən kiməm?” və s. şeirlərində bütün Azərbaycan oxucularına bu məhəbbətin, vətən sevdasının obyektini kimi təqdim edilir. “Şeirim”, “İstanbul”, “Kuropatkinə”, “Çırpınırdı Qara dəniz” və s. poeziya örnəklərində isə sənətkarın vətənin hüdudları bütün türk-Turan coğrafiyasını əhatə edir.

Ə.Cavadın yurd, vətən sevgisi ruhani sevgidir: ruhun cismə aşıqlığı kimidir. Vətəndən, el-obadan ayrılıq və onun qəmi şair üçün ruhun iztirabı, mənəvi dünyasının dərdi, qüssəsidir. Sənətkar “Aşıqın dərdi” şeirini 1916-cı ildə Kutaisidə olarkən qələmə almışdır. Burada o, doğma el-obasının ayrılıq həsrətini çəkir, yurdundan fəraqın aşıqlıq dərmini yaşayaraq onu poetik sözə çevirir:

Ayrı düşdüm bən elimlə,
Gedən bulud, getmə, dinlə;
Ağla bana öz dilimlə,
Türk aşıqı söyləyəni!
Aşıqın bir el dərdi var,
Ellər oxur, ellər yazar!
Bən düzərəm, zaman pozar,
Göz götürməz bu gülşəni!

[2, s.145].

“Gəncəm, hey...” qoşması səmimi, saf bir övladın öz doğma anasına sevgisindən bəhs edir. Qoşmada övlad anasının gözəlliklərini sayır, ona xeyir-dua verib uğur arzulayır. 1918-ci il AXC dövründə yazılmış bu şeirin ovqatında sevinc, nikbin bir əhval-ruhiyyə duyulur.

“Azərbaycan, Azərbaycan”, “Azərbaycana” və s. bu tipli şeirlərində tərənnüm hədəfi sənətkarın “yar”, “canan”, “dilbər” adlandırdığı bütöv Azərbaycandır. 1919-cu il müstəqillik dövründə qələmə alınmış “Azərbaycan” şeirinə nikbin, fərəhli bir ruh, zəfər ovqatı hakimdir. Bu, S.Vurğunun məşhur “Azərbaycan” şeirindən təxminən 16-17 il əvvəl yazılmış və şairin Ə.Cavadın təsirləndiyi, oxşar mövzuda şeir yazarkən sələfi ilə eyni notlardan yararlandığı aydın şəkildə hiss olunur. Hər iki poetik *Vətənnamənin* ideyası, vəsf obyektini, dili, üslubu, təsvir üsulu, ifadə tərzini, intonasiyasını ciddi şəkildə oxşarlıq təşkil edir. Bunun üçün nümunə olaraq Ə.Cavadın sözügdən qoşmasından bir-iki parçaya nəzər salmaq kifayətdir:

Dağlarının başı qarlı,
Sinəsi yaşıl ormanlı!
...Durna gözlü bulaqların,
Cənnət kimi yaylaqların!
Geniş-geniş oymaqların,
Azərbaycan, Azərbaycan!
...Sinən odu şölə salır!
Dünya səndən işıq alır!

[2, s.217].

Hər iki şeirin müqayisəsi göstərir ki, S.Vurğun Azərbaycan haqqında öz poetik himnini yaradarkən sələfindən yetərinə bəhrələnmişdir. Şairlərin hər ikisi tərənnüm yolu ilə Vətəni təqdim edir, ona məhəbbət hissi oyadır.

Ə.Cavadın Vətənin azadlığa qovuşduğu AXC dövründə yazdığı şeirləri ilə Vətənin istilaya məruz qaldığı sovet dönəmindəki şeirlərinin ruhunda, ahəngində, ideya və ovqatında kəskin fərqlər özünü göstərir. Birinci dövrdə yaradılmış poetik nümunələr nə qədər nikbindirsə, ikinci dövrdə qələmə alınmış şeirlər bir o qədər hüznü, ağrı-acılıdır. Çünki Vətənin azadlığı, müstəqilliyi, xalqının hürr yaşayışı şair üçün hər şey – bütün gözəlliklərdən üstün olması deməkdir. Sovet işğalı dövründə sənətkar vətən dərini, vətən harayını açıq şəkildə ifadə edə bilmədiyindən ya simvollarla yararlanır, ya da folklorla üz tutur. Beləliklə, şair fikrini dolayısıyla, mətnaltı, simvolik deyimlərlə oxuculara bəyan edir. 1928-1929-cu illərin məhsulu olan “Səsli qız” poemasında siyasi rejimin senzurasından yayınmaq məqsədilə müəllif öz ideallarını ifadə etmək üçün folklor süjetinə müraciət edir. Bu nağılvari süjetdə təsvir olunan və istilaya məruz qalan kiçik və gözəl ölkə əslində simvolik mənada Azərbaycan, işğalçı ölkə isə Rusiya imperiyasıdır. İşğalçı Xaqan istila etdiyi səadət ölkəsinin bütün hürriyyətini, xoşbəxtliyini onun əlindən aldığı üçün sənətkar Səsli qızın əlilə ona zəhər verdirib xalqın intiqamını alır. Müəllif bununla bildirmək istəyir ki, vətənin və xalqın azadlığını onun özünə geri qaytarmaq üçün fədailər, fədakarlar, qisasçılar lazımdır. Poemadakı Səsli qız mübariz, vətənsəvər, qəlbi vətən eşqi, xalq sevgisi ilə döyünən vətən övladlarının timsalı olaraq təsvir edilir. Azərbaycanda istiqlal mübarizəsinin tarixini tədqiq edən araşdırmaçı-tədqiqatçı publisist Hüseyn Baykara bu əsər barədə doğru olaraq yazır: “Poemada görünən bu acı və qanlı simvolik tablolar Azərbaycanın azadlıq mübarizəsində şairin simvolik pərdələrə bürüyərək anladığı faciəli hadisələrdir. Bu romantik parçalarda Azərbaycanın müstəmləkə altında yaşamasını çox acı bir şəkildə təsvir etmişdir. Şair

Əhməd Cavad rus işğalından sonra Azərbaycan xalqının yaşadığı bəxtsiz yaşayışa sözün əsl mənasında ürəkdən acımışdır” [1, s.180]. “Səsli qız”da öz vəzifəsini, vətəndövlətini qorumaq üçün müstəbid Xaqana, yada-yağıya yaltaqlanan satqınlar, vətən xainləri, tacirbaşılar, din xadimləri, yüksək çinli məmurlar milli namusunu itirmiş dönüklər kimi qəzəblə lənətlənir. Şair bu mənada oxucusunu ayıq olmağa, vətənin namuslusunu, fədaisini satqın və xainlərdən ayırmağa çağırır.

Ə.Cavad vətənin dərdlərinin, faciələrinin, ağrı-acılarının hayqıran səsi, harayı, danışan dili və nidasıdır. Şair özü bu həqiqəti “Bən kiməm?” şeirində belə ifadə edir:

Soranlara, bən bu yurdun
Anlatayım nəsiyəm:
Bən çeynənən bir ölkənin
“Haqq!” bağırən səsiyəm!
[2, s.138].

O, yoxsulların, məzlumların şairi olduğu kimi, dərdi də onların dərvidir. Yəni onun kədəri fərdin deyil, milli-ictimai kədərdir.

Sənətkarın yaradıcılığına nəzər salsaq görürük ki, onun Azərbaycan sevgisi Turan sevgisi ilə qovuşur. Biz Ə.Cavaddan türkçülüüyü, milli etnik yaddaşa bağlılığı, Böyük Turan sevdasını da öyrənə bilirik. O, bir Turan yolçusudur, yəni türkün yaşadığı hər yer geniş mənada onun vətənidir. Şair bu geniş vətənin hər yerini – künc-bucağını, qaranlığını öz azadlıq, səadət məşəli ilə işıqlandırmaq ideali, istəyi ilə yaşayan bir türk mücahidi, qələm və fikir münəvvəridir:

Şeirim sınıq bir türk sazı, ağladaraq tellərini,
Adaq-adaq gəzmək istər könlüm Turan ellərini!
Ben bir Turan yolçusuyam, əlimdə bir sönük məşəl,
Aman, şeirim, hümmət eylə, aman, təbim, bir qanad çal!
...Turan öylə bir müqəddəs Kəbədir ki, hər bir daşı
Kölgəsində düşər yerə Türkün əgilməyən başı!
[2, s.124].

“İstanbul”, “Kuropatkinə”, “Çırpınırdı Qara dəniz” və s. şeirlərində də müəllifin Turan sevgisi özünün bədii-ruhani ifadəsini tapır. “İstanbul” şeirində türk dünyasının mənəvi paytaxtı olan İstanbul şəhəri vəsf olunursa, “Çırpınırdı Qara dəniz”də türk qüruru, türkün qədimlik və fatehlik əzəməti, türk bayrağının müqəddəslik və bütün türk qövmləri üçün vəhdət simvolikası son dərəcə pafoslu, romantik və qürurverici poetik duyğu ilə ifadə olunur. Doğrudan da: “Türkiyə şairləri Qara dəniz haqqında

çox əsərlər yazmışdır. Ancaq bunların heç biri Türkiyədə Ə.Cavadın “Çırpınırdı Qara dəniz” şeiri qədər sevilib, yayılıb qiymətləndirilməmişdir” [6, s.41].

Biz yada, yağya nifrəti də Ə.Cavaddan öyrənə bilərik. İstər rus, istər ingilis, istərsə də bir başqa qiyafədə olan müstəmləkəçi, istilaçı şairin vətəninə qarşısını bəd niyyətlə döyürsə, müəllif ona qəzəb nümayiş etdirərək lənətlər yağdırır. Müəllif “İngilis”, “Kuropatkinə” və s. şeirlərində ingilis işğalçıların şərqi siyasətini tənqid edir. Türk-İslam dünyasında, o cümlədən Azərbaycanda, əzanları susduranlara, ellərin var-yoxunu talayıb xalqın dilini, dinini əlindən almağa çalışanlara, vətən dağlarının başına duman əvəzində məzlumların ahını çökdürənlərə nifrətlər, lənətlər yağdırır. Turan toplumunu bu “Türküstan cəlladları”ndan intiqam almağa səsləyir.

Biz müstəqil dövlətimizin rəmzi olan bayraq sevgisini də istiqlal şairimiz Ə.Cavaddan öyrənə bilərik. AXC himninin mətninin müəllifi Ə.Cavad həm də poeziyamızda Azərbaycan bayrağına ən gözəl şeirlər yazıb onu bədii sözün vəsf hədəfinə çevirən bir istedad sahibidir. Şairin “Azərbaycan bayrağına”, “Elin bayrağı”, “Al bayraq” şeirləri poeziyamızda milli bayrağımıza həsr olunmuş ən uğurlu, təsirli bədii örnəklər sırasındadır. Onlar həm də bu mövzuda qələmə alınmış ilk nümunələrdəndir. Sözlə yaradılmış bir rəsm tablosunu xatırladan “Al bayraqa” şeirində müəllif bayrağını qürur və sevinclə oxucuya təqdim edir:

Gül rəngində bir yaprağın
Ortasında bir hilal!
Ey Al Bayraq, sən rəngin
Söylə, neyçün böylə al!?

[2, s.141].

Şair dövlət rəmzimiz olan bayraqdakı nişanələrin simvolik işarələrini bədii yozumla oxucuya təqdim etməyi də unutmur:

Sən ey hilal, al qoynuna,
Aldın göydən yıldızı!
Məftun etdin sən kəndinə,
Ən sevdalı bir qızı!..

Buradakı “hilal”, “yıldız”, “sevdalı qız” şairin digər mənzum əsərlərində də rast gəlinən simvollarıdır. Ay-ulduzlu bayraqa məftun olan həmin “sevdalı qız” Azərbaycan, yəni sənətkarın müstəqilliyindən, azadlığından qürur duyduğu, vəcdə gəldiyi Vətəndir. Ə.Cavad Azərbaycan əsgərinə (“Ey əsgər”), xilaskar türk ordusuna (“Türk ordusuna”), şəhidlərə (“Şəhidlərə”) şeir həsr edən, AXC dövründə ilk dəfə

marş (“Marş”) yazan sənətkarlarımızdandır. Bunlar sənətkar və vətəndaş qəlbinin hayqırtıları, bədii sözə çevrilmiş nidasıdır. Biz bayrağımıza, döyüşçülərimizə, şəhid və qazilərimizə, xilaskar türk əsgərlərinə məhəbbətin fəlsəfəsini də Ə.Cavaddan öyrənə bilərik.

Gənc nəslə sənətkarın yaradıcılıq irsinin bütövlükdə bir “Vətənnamə”, “Hürriyyətnamə”, vətən, hürriyyət, millətsevərlik imanına aid dərslik olduğunu, hər cür nəcib və milli duyğuları onun əsərlərindən öyrənməyin mümkünlüyünü də izah etməliyik. Şair çox zaman, xüsusilə sovet irticası dövründə öz ideallarını, fikir və istəklərini açıq şəkildə ifadə edə bilmədiyindən simvollarla bol-bol istifadə edir, mətləblərini rəmzi tülə bükərək oxuculara təqdim edir. Təbii ki, burada məqsəd sovet senzurasından yayınmaq idi. Bu mənada o, ədəbiyyatımızda simvolizmin ustad nümayəndələrindən biri kimi tanınır. M.Ə.Rəsulzadə yazır: “...Milli cərəyanın digər nümayəndəsi Cavad Axundzadənin işi bolşevik dövründə qətiyyənlə gətirmir. Əski bir “müsavətçi” olduğuna görə onu həbs edirlər. Mətbuat səhifələrində, ədəbiyyat qurultaylarında hər yerdən uzaqlaşdırılır və qovulur. Əsərlərini nəşr etmir, nəşr olunanları isə toplayırlar. Bütün bunlara baxmayaraq onun yazdığı parçalar əldən-ələ gəzərək gənc kommunistlərin arasında belə yayılır. Gənc bolşevik şairlər öz yazdıqları şeirlərini Cavadın tənqid və təqdirinə ərz edəcək dərəcədə onun təsirinə düşürlər. Siyasi olmayan parçaları bəzən fürsət olduqda mətbuat səhifələrində özünə yer tapır. Bunların çoxu rəmzidir” [8, s.68].

Sənətkarın qələmində rəmzi anlayış və ifadələr kifayət qədər uğurlu alınmış, mətləbin obrazlı ifadəsinə çevrilmişdir. Məsələn, şair bəzi simvolik şeirlərində “yel” (“yellər”), “duman”, “dumanlı dağlar” dedikdə, mövcud qaranlıq ictimai-siyasi mühitin, rus-bolşevik hakimiyyətinin nəhs ab-havasını, “şimal yeli” dedikdə rus müstəmləkəçiliyini, şimaldan gələn istila küləyini, “Göy göl”, “yar”, “nazlı qız” dedikdə Azərbaycanı və onun gözəlliklərini, “ay”, “ulduz”, “hılal” dedikdə Azərbaycanın bayrağındakı müstəqillik, hürriyyət atributları olan rəmzi işarələri, “Kür” dedikdə ölkənin istiqlalını nəzərdə tutmuşdur. Şairin məşhur “Göy göl” qoşması ədəbiyyatımızda simvolizmin son dərəcə qiymətli poetik nümunələrindən biridir. Bu şeirdən danışarkən professor Bəkir Nəbiyev haqlı olaraq yazır: “Göy göl” Ə.Cavad üçün sadəcə bir sututar, yaxud bir qədər geniş mənada coğrafi obyekt deyildi. Bu nadir təbiət hadisəsini şair doğma Gəncənin, bütün Azərbaycanın – Vətənin rəmzi kimi tərənnüm etmişdi və bu rəmz, bu vətən obrazı onun şair təxəyyülündə əbədilik yer tutmuşdu” [7, s.68].

Əyil Kürüm, əyil keç,
Meydan sənin deyil, keç
[8, s.68].

Bu misralarla müəllif acı bir hüznə doğma yurdunun əlindən alınmış istiqlalına, ictimai-siyasi mühitin onun ölkəsi üçün yaratdığı rəzalətlərə işarə edir. Dərdini Kürə söyləyən şair Vətənin sinəsindən axan, ona xeyir-bərəkət gətirən bu çayı, saflıq, təmizlik rəmzi olan suyu simvolik anlamda Azərbaycanın axıb gedən istiqlalı, səadəti kimi mənalandırır. Bütün məyusluq və üzüntülərə baxmayaraq şair gələcəyə olan ümidini itirmir, rəmzi anlayışlarla yurdunun istiqlalına qovuşacağına, parlaq istiqbalına da inanır. Ə.Cavad 1921-ci ildə qələmə aldığı “Nə üçündür?” şeirində yazır:

Yetər artıq bu göz yaşı, bu hicran!
Mən istərəm yaşıllıqlar solmasın!
Sevdaların sonu hicran olmasın!
...Ölüm getsin, qalmasın da kölgəsi,
Olsun dünya – o bir sevinc ölkəsi!
Ah, bu günlər könül belə umunca,
Dəyişsəydi bir göz açıb yumunca!
Ey uçarkan düşüb ölən kəpənək,
Sən də gözlə, elə bir gün gələcək!..
[2, s.71].

Biz hər bir xalqın, etnik toplumun milli kimliyinin ilkin şərti olan, onun milli varlığının pasportuna çevrilən ana dilinə olan sevgisini, qayğısını, təəssübkeşlik hissini də Ə.Cavadan öyrənə bilərik. Bunu onun poeziya dili aydın şəkildə sübut edir. Doğrudur, yaradıcılığının erkən çağlarında şairin qələmə aldığı poetik nümunələrin dili ağır – ərəb-fars kəlmə və ibarələrindən ibarət olmuşdur. Lakin 1913-cü ildən sonra yazdığı şeirlərinin dili sadə, axıcı və aydındır. Belə ki, onlar xalq və canlı ünsiyyət dilinin bütün şirinliyini, şəhdi-şəkərini, obrazlılığını özündə ehtiva edir. Şair 1913-cü ildə “Dilimiz” adlı dəyərli bir şeir yazır. Bu, əslində sənətkarın dilə münasibətdə, milli dil təəssübkeşliyində manifest şeiridir. Əsər təmiz, saf ana dilini unudub ərəbizm-farsizmlərlə yüklənmiş qəliz Azərbaycan türkcəsində yazan qələm sahiblərinə ünvanlanmışdır. Sənətkar qələmə aldığı əsərlərin dilində “qara” əvəzinə “siyah”, “dil” əvəzinə “zəban”, “ağ” əvəzinə “bəyaz”, “paltar” əvəzinə “əlbəsə”, “bacı” əvəzinə “həmşirə” işlədənləri, milli dilə və ədəbiyyata yanlış yön verən

“qocaman ədiblərimiz”i kəskin şəkildə tənqid və ittiham edir, dili ərəb-fars təsirinə məruz qoyanların tarixin töhməti, lənəti ilə üzləşəcəyini xatırladır.

Ə.Cavadın poeziya dilinin zərifliyini, sadəlik və saflığını anlamaq üçün onun bayatılarını, etnoqrafik etüdlərini, yaxud tərcümələrini oxumaq kifayətdir. Bənzərsiz bir mahnının yaranmasına vəsilə olmuş “Gəncədən gəlirəm...” şeirinin dili sanki xalq ruhunun ən sadə, bakir, axarlı, şirin poetik ifadəsidir:

Gəncədən gəlirəm, yüküm xurmadı,
Gəncənin yolları burma-burmadı,
Gəncədə bir qız var, teli durnadı,
Günəşə sən çıxma, mən çıxım deyir!
Gəncədən gəlirəm, yüküm çiçəkdi,
Gəncənin gülləri ləçək-ləçəkdi.
Gəncədə bir qız var, adı Çiçəkdi,
Quşlara sən uçma, mən uçum deyir

[2, s.59].

Ana dilimizin obrazlı laylarına enməyi, onun lətafətini, təşbehətlərini, məcazlar sistemini üzə çıxarmağı, bənzərsiz poetik örnəklər vasitəsilə bəzəkli söz yaratmağı, sözə estetik nəfəs verməyi də haqqında danışdığımız bu istiqlal şairimizdən öyrənə bilərik. Aşağıdakı orijinal məcazlarla bəzənmiş poetik parçada olduğu kimi:

Sən sevda buludu, mən təşnə dodaq,
Sən pək iyi bir sərv, mən solğun yarpaq.
Mən quru bir ağac, sən gül ağappaq,
Sinəmə dəyirdi oxlar şaqhaşaq!

[2, s.42].

Nəticə / Conclusion

Əlbəttə, bir şair, vətəndaş və şəxsiyyət kimi bizim Ə.Cavaddan öyrənəcəyimiz çox şeylər var. Yuxarıda söylədiyimiz kimi, onların hamısını bir məqalənin hüdudlarına sığdırmaq mümkün deyil. Bunları öyrənmək, anlamaq üçün ən əsas qaynaq sənətkarın öz əsərlərini oxumaq, onun fəaliyyət, amal və əməl sferasını, məslək və məfkurəsini öyrənməkdir. Ə.Cavad bizim həmişəyaşar qələm və əqidə sahiblərimizdəndir. Belə ki, Azərbaycanın istiqlaliyyət dövrünün görkəmli araşdırmaçısı Hüseyn Baykaranın bu sözləri kifayət qədər doğru və inandırıcı görünür: “Əhməd Cavad Azərbaycanın böyük vətənpərvər şairi olaraq Azərbaycanda yaşamaqdadır və yaşayacaqdır. O, bunu bilirdi. Bilirdi ki, qırmızı rus terrorunun qurbanı olacaq. Ancaq o, ölümün maddi anlamda olacağını və Azərbaycan tarixində heç bir zaman ölməyəcəyini də bilirdi” [1, s.183].

Əhməd Cavad xalqımız və sənət adamlarımız üçün bir məktəb, millətin əbədi məslək, sənət və istiqlal yolçusudur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. Baykara H. (1992). Azərbaycan istiqlal mübarizəsi. Bakı, Azərənəşr.
2. Cavad Ə. (1992). Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, I cild (Tərtib edən: Saləddin Ə.). Bakı, Azərənəşr.
3. Cavad Ə. (1992). Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, II cild (Tərtib edən: Saləddin Ə.). Bakı, Azərənəşr.
4. Cavad Ə. (1996). Məqalələr, xatirələr (Tərtib edən: Salmanlı R.). Bakı, Elm.
5. Həsənov R. (2008). Əhməd Cavadın yaradıcılıq yolu. Filol. elm. nam. dis., Bakı.
6. Məmmədli A. (2010). Əhməd Cavad və Türkiyə. Bakı, Elm və təhsil.
7. Nəbiyev B. (2004). Əhməd Cavad. Bakı, Ozan.
8. Rəsulzadə Məhəmməd Əmin. (1991). Əsrimizin Səyavuşu. Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı. Çağdaş Azərbaycan tarixi. Bakı, Gənclik.